

SARAY ve BABIÂLİNİN İÇYÜZÜ

Yazan: SULEYMAN KÂNI ERTEM — Tercüme, ıktibas hakkı mahfuzdur — Tefrika No. 409

Mısır fevkalâde komiser tayini Bismarkın tavsiyeleri

Abdülhamid Kızıl deniz sahillerine Osmanlı askeri sevkine müteeriz bulunuyordu. Bu müzakereler zabt ve ikinci celsede tasdik olunmak üzere bir protokol tanzim edildi; İngiltere murahhasına gösterildi; o da doğru olduğunu tasdik etti.

Abdülhamid bundan haber alınca derhal sadriazam Said paşayı mabeyine celbetti. İşin neticesi tamamen taayyün etmeden böyle protokol tanzimi devlet için taahhütleri tazammun edebileceği yolunda bir takım olmayacak mütalealar yürüttükten sonra bundan sonra protokol tanzimini men ve bu protokolün da imza edilmemesini emretti.

İkinci içtimada hariciye kâtibî Naum efendi sadece bir zabıt tuttu. Ertesi günü sadriazamla Osmanlı murahhasları mabeyine gittiler. Abdülhamid zabıtname usulünü de mahzurlu gördü! Yasak etti; asker sevkine taraftar olduğu için sadriazam Said paşaya tekdirlerde bulundu.

Bu müzakerelerden Osmanlı ve İngiliz hükümetlerince Mısır'a birer fevkalâde komiser tayininden başka filî bir netice çıkmamıştır.

İngiliz murahhasile yapılan mükâlemeler hakkında yazılan mazbataya mabeyinden üç gün cevap çıkmadı; tam bu sırada şarkî Rumeli hadisesi araya girdi; Said paşa azlolunarak yerine Mısır meselesinde mabeyinin talimatına göre hareket edeceği zannedilen Kâmil paşa geçti.

Kâmil paşa sadarete tayininden bir ay sonra Mısır fevkalâde komiserlerinin vazifeleri hakkında bir mukavele hazırladı; bu mukavele iki tarafça 24 teşrinievvel 1885 tarihinde tasdik ve teati edildi.

Osmanlı devletince Mısır'a Gazi Ahmed Muhtar paşa ve İngiltere'ye Sir Dromond Volf fevkalâde komiser tayin edildiler.

İngilizlerin Mısır'ı işgallerinden evvel Sudanda Mehdi hareketi başlamıştı. Abdülhamid Gazi Ahmed Muhtar paşanın bu hareketi gözden uzak tutmamasını istedi. Mabeyinden sadarete gönderilen bir tezkerede şu mütaleaları bildirdi:

[Sudan ihtilâlcileri İngiliz askerinin Mısır'a dühulünden sonra Şudan taraflarına çekilmiş, Arabi ile Mısırda ısyanda bulunmuş asker ve sipahi taburlarından ibarettir. Hattâ içlerinde birçok Türk zabıtları bulunduğu da Sir Dromond Volfun verdiği lâyhadan anlaşılmalıdır. Sudan ihtilâlcilerinin ellerinde silâh olarak kargı, ok, yay ve nadir fitilli tüfek vardır.

Bunlara nasihat kâfi değildir. Muhtar paşanın bunlara vereceği nasihatler vaktile Derviş paşanın Arabi takımına ettiği nasihatler ne derece tesir eylemiş ise ancak o kadar tesir eder. Derviş paşa o vakit ne cevap almış ise Muhtar paşa da öyle bir takım münasebetsiz cevablar alır.

Arabînin bile müstear bir nam ile ihtilâlciler içinde bulunması melhuzdur. (!) İhtilâlcilerin İngi-

Mısır fevkalâde komiseri Gazi Ahmed Muhtar paşa

lizler daha İskenderiyeye girmezden evvel malûm olan maksadları hidivin töbdilile Halim paşanın hidivliğe tayini ve ileride Mısırın devleti aliyyeden tefriki, orada bir Arab hükûmeti teşkili idi.

(Abdülhamidin bunu bildiğine göre Halim paşanın hidiviyete tayinini istemesi bu fikir ve emelle-re zıd bir siyaset takib edeceğine dair Halim paşadan vaid v teminat almış olmasından ileri geimiş olmalıdır.)

Bunların şimdi de bu eski maksadlarını takib edecekleri şüphesizdir. Muhtar paşa bu noktaya pek dikkat etmelidir.]

1883 de Abdülhamid Gazi Ahmed Muhtar paşayı memuriyetle Berline göndermişti. Mahmud Muhtar paşa (Maziye bir nazar) eserinde bu memuriyetin neticesini şöyle anlatıyor:

(Gazi Muhtar paşa Fredriksrohede prens Bismarkın misafiri olarak kaldı. Mısır meselesinde Bismarkın tavsiyeleri şundan ibaret oldu:

(Bu meselede Babîali Mısır'a tamamile el koymak için en iyi fırsatları kaçırmıştır. Artık meseleyi halletmek için İngiltere ile doğrudan doğruya uzlaşmaktan başka çare kalmamıştır. Akdeniz müvazenesinde ve Mısırda doğrudan doğruya alâkadar olan Fransa ile teşriki mesai ediniz; İtalyayı da ihmal etmeyiniz.

Almanyanın ne Akdeniz müvazenesinde, ne de Mısırda alâkası yoktur.)

Bu sözler Almanyadan bu meselede siyaseten ve filen hiç bir yardım ummak caiz olmayacağını Babîaliye iyice anlatmış olmalıdır.

Gladiston 1885 intihab mücadeleleri esnasında Fransayı tatmin ve teskin endişesile İngilterenin Mısır siyasetini şu sözlerle hülâsa etmişti:

Ne ilhak, ne himaye, ne işgali uzatma, ne de her ne suretle olursa olsun tavizat!

Ne kadar samimî ve teminatlı bir siyaset idi bu!

Hakikatte ilhak yok idi; Mısır resmen himaye altına alınmış ta değildi; yalnız hariçten başka bir devletin değil, Mısır mülkünün sahibi sayılan padişahın bile eli oraya uzatılmamalı idi!

Gladiston İngiltere Mısır'ı elinde tutmak üzere taviz siyasetini de

bu sözlerle hatıra getirmek istemiş olmalı. Çünkü İngiltere Osmanlı Trablusunun cenubundan bir kısım araziyi Fransaya taviz gibi verdirmek fedakârlığını ihtiyar ettiği gibi Fas meselesinde de bu siyaseti mükemmelen tatbik eylemiştir!

İşgal ise uzadıkça uzadı! Ta umumî harbe ve bugünkü vaziyete kadar! (Arkası var)

***

[Siyasal bilgiler okulunun eski mezunlarından Beyazıda Hasana paşa Simitçi sokağında bay Tahsine aldığım bir mektubta deniliyor ki:

(Mısır meselesine aid makalelerinizde bir aralık sadarete makama geçen Abdürrahman paşanın bu meseledeki rolü ve bu yüzden menkûbiyeti sebepleri hakkında izahat göremedim. Paşanın müsellemler hamiyet ve sadakati, kuvvetli seciyesi itibarile ber-işte de her hakke dürrü ve vatanperverane, hattâ mütecellidane bir siyaset takib etmiş olacağına hiç şüphe yoktur.

Memduh paşanın (Esvatı Sudur) risalesinde Abdürrahman paşanın Mısır'a asker sevkine taraftar olduğu, hattâ İstanbulda asker toplandığı sırada bundan maksad hal'i olduğuna dair Abdülhamide verilen bir jürnal üzerine azil ve sonra valilikle Kastamonuya tebid edildiği gösteriliyor. Bu noktayı da tenvir ve izah etmekle bir eksigi tamamlamış olacaksınız.)

Abdürrahman paşanın başvekâleti zamanında İstanbulda Abdülhamid razı olmadığı için Babîalice iştirak edilmiyen elçiler konferansında devleti aliyeye Mısır'a asker sevkine hakkını müzakereler geçmiş idise de bu teklif ancak onun azlinden ve Said paşanın tarar başvekâlete tayininden sonra ci diyetle ortaya konulmuştur.

Memduh paşa (Esvatı Sudur) risalesinde Abdürrahman ve Said paşalar zamanları hadiselerini biraz birbirine karıştırmış görünür. Abdürrahman paşanın başvekâlete tayininden yetmiş gün sonra İskenderiye İngiliz amiralı tarafından topa tutulmuştur.

Vaziyet bu vahamete girince Abdülhamid için mesuliyeti kendisinden başkasına atfettirmeyi istemek tabii idi! Böyle mühim bir zamanda siyasi dirayetini kâfi görmediği Abdürrahman paşayı bu sebeple hemen azletti, paşa hamiyet ve sadakati muktezasinca asker sevkinde tecellid göstermeğe bile vakit bulamadı.

Abdülhamid asker toplamaktan daima tevehhüs etmiştir.

Mısır'a asker sevkî işi daha konferansta müzakere edilirken Abdülhamidin bu tevehhüsünü ve Abdürrahman paşanın buna meylini bilenlerin hal' maksadını ileri sürerek jurnal vermekte, Memduh paşanın tabirince «saraya kâğıtlar uçurmakta», hattâ azilden sonra da hünkâr paşa aleyhinde işzap etmekte isticâl göstermiş olduklarında şüphe edilemez.

Mısır'a gönderilmek üzere asker toplamak istemenin hal' maksadile olduğuna dair saraya takdim edilmiş jurnallar bulunduğunu ben başka zevattan dahi işittim.

Hakkımdaki teveccüh ve iltifatları dolayisile bay Tahsine teşekkürler ederim.]

